

13. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Kyiv : CS Ltd., 2015. 32 p. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf (дата звернення: 19.04.2021).

14. Turner L. Metamodernist. Manifesto // Eros & Kosmos. 2011. URL: <http://www.metamodernism.org/> (дата звернення: 19.04.2021).

Качалова Т. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя (Україна)

ІНДЕКС ІНКЛЮЗІЇ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність. Наше суспільство зобов'язане дати можливість кожній особистості, незалежно від її потреб та інших обставин, повністю реалізувати свій потенціал, приносити користь суспільству і стати повноцінним його членом. В Україні спостерігається тенденція активного включення в соціальне життя осіб з інвалідністю. Цьому сприяє законодавче закріплення права на освіту осіб з особливими освітніми потребами і надає їм можливість отримувати освіту в усіх навчальних закладах. Інклюзивна форма освіти дозволяє студентам з інвалідністю навчатися у ЗВО, поряд з іншими здоровими студентами та створює оптимальні умови навчання.

Сьогодні не можна говорити про розвиток сучасної освіти без процесів реалізації інклюзії. Саме створення інклюзивного освітнього середовища є важливою умовою включення молоді з особливими потребами в освітній процес закладу вищої освіти. Це забезпечить адаптацію студентів до вимог системи вищої освіти та адаптацію системи до потреб таких осіб.

Актуальність проблеми інклюзивної освіти у вищій школі обумовлена перш за все тим, що в Україні навчається близько 0,4% студентів з особливими потребами і проблема навчання та професійної реабілітації таких студентів потребує нових теоретичних і методологічних підходів та новітніх навчальних технологій.

Аналіз сучасних досліджень засвідчує неухильне зростання наукового інтересу до створення освітнього середовища у закладах вищої освіти, що потенційно гармонізує розвиток фізичних і духовних сил, здібностей, обдарувань особистості, оптимізує реалізацію потенціалу в умовах гуманізації суспільства, формування внутрішньої інтелектуальної і моральної свободи особистості, орієнтує на соціально значущі духовні цінності.

Сутність теоретичних понять інклюзивної освіти достатньо повно викладена у працях Д. Гарнера, А. Дайсона, М. Кінг-Сірса, Д. Леско, П. Мітлера, М. Уїлл, А. Лурія, Д. Ельконіна, Т. Лормана, Д. Харві та ін. Вивченням окресленої проблеми на пострадянському науковому просторі чимало приділяють увагу такі вчені, як : В. Ардзінба, Т. Бут, С. Колосов, А. Колупаєва, І. Ломакова, М. Сварнік, В. Ткачук, О. М. Таранченко, І. О. Білозерська, Л. В. Будяк та ін. А в працях В. Бондаря, І. Іванової, І. Калініченко, А. Колупаєвої, К. Кольченко, Г. Нікуліної, Л. Сердюк, А. Шевцова, П. Таланчука обґрунтовано концептуальні основи впровадження інклюзивної освіти в систему вищої освіти України.

Однак, незважаючи на високу потребу в інклюзивній освіті осіб з інвалідністю у ЗВО, її реалізація відбувається з великими труднощами і на даний момент знаходиться на етапі дискусій. На сьогодні не сформовано комплекс нормативно-правових та методичних документів, науково обґрунтованих розробок і рекомендацій, які регулюють і забезпечують організацію навчального процесу студентів з особливими потребами у закладах вищої освіти України; не вивчено проблеми і труднощі соціальної адаптації до вузівського середовища.

Мета дослідження полягає в аналізі умов створення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в умовах закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. В останні роки спостерігається зростання в соціальній структурі населення країни кількості осіб з інвалідністю й недостатнім рівнем включення в освітнє та соціальне середовища. Створюючи можливості для соціального суспільного і особистісного розвитку молодшої людини з інвалідністю держава не тільки рухається шляхом демократизації, але й готує кваліфіковані кадри для власного майбутнього. Однак вступаючи до вищого навчального закладу молоді з обмеженими можливостями стикається з цілою низкою проблем вирішувати які необхідно в плідній співпраці всіх структурних підрозділів вищу.

Право кожної молодшої людини з інвалідністю на отримання освіти закріплено низкою міжнародних та державних законодавчих документів, основними з яких є: Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти

(1960 р.); «Всесвітня декларація про освіту для всіх» (Таїланд, 1990 р.); «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (ООН,

1993 р.); «Саламанкська Декларація про принципи, політику і практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами» і програма «Рамки дій за освітою осіб з особливими потребами» (1994 р.); Конвенція ООН «Про права інвалідів» (2006 р.) та ін.; Конституція України (1996 р.); Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.); накази МОН України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» (2005 р.), «Про організацію інтегрованого навчання інвалідів у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації незалежно від форми власності і підпорядкування» (2009 р.), «Концепція розвитку інклюзивної освіти» (2010 р.) та ін.

Однак, на нашу думку, створення та функціонування системи вищої освіти в Україні стає можливим лише за умови розвитку соціальної роботи з молоддю з особливими потребами у закладах вищої освіти, які впроваджують ідеї інклюзивного навчання.

Несприятлива тенденція щодо поширення інвалідності в світі, а в Україні зокрема, спричинила необхідність розв'язання проблеми щодо освіти молоді з інвалідністю. Значною мірою це зумовлено тим, що повноцінне існування та розвиток людини, зокрема осіб з особливими потребами, неможливі без здобуття якісної освіти, а професіоналізація та сприяння кар'єрному росту молоді з інвалідністю потребують розбудови такої системи вищої освіти, де запроваджувалося б навчання студентів з різним рівнем здоров'я на паритетних засадах [2, с.104].

Ми виявили проблеми, які посилюються наявністю протиріч між вимогами, що висуваються сьогодні до соціально успішної молодшої людини, та відсутністю можливостей для осіб з інвалідністю отримати необхідний соціальний досвід шляхом соціальної ексклюзії: наявність середовищних бар'єрів, нетолерантне ставлення оточення, обмеженість міжособистісного спілкування та професійної самореалізації; потребою держави у висококваліфікованих та соціально активних фахівцях та ускладненнями, що виникають у студентів із особливими потребами на шляху здобування якісної вищої освіти, у зв'язку з практично-методичною неготовністю середовища ЗВО [1, с. 23-41].

Для молодих людей з інвалідністю визначені суперечності розвитку особистості у студентському віці можуть посилюватися під впливом внутрішніх (інтелектуальний рівень, вихованість, характерологічні особливості тощо) і зовнішніх стигматизуючих (економічний, політичний, соціальний тощо) факторів [3, с. 38]. Ми вважаємо, що такий фактор як «стан здоров'я» є багатовимірним і не може розцінюватися тільки як внутрішньо-особистісний, а має розглядатися і як соціальний. Через проблеми здоров'я, що призводять до інвалідності особистості, відбуваються зміни траєкторії психологічного і соціального розвитку людини, що спричиняють маргіналізацію та соціальну ексклюзію [2, с.211].

На нашу думку, ефективність вищої освіти для людей із особливими потребами багато в чому залежить від готовності особистості до повноцінного функціонування в суспільстві, здобутті знань, переходу від позиції «споживача» до позиції «творця».

Ми з'ясували сутність соціальної роботи зі студентами з інвалідністю в умовах ЗВО і дійшли висновку, що необхідність вирішення соціально-педагогічних проблем зумовлює потребу у налагодженні взаємодії між всіма суб'єктами освітнього процесу. При чому, подолання проблем студентської молоді з інвалідністю має бути важливим завданням соціально-педагогічної діяльності у вищій школі. Відбуватись це має шляхом розвитку соціальних якостей студентів із особливими потребами, соціальне виховання студентської молоді, організоване фахівцями соціально-педагогічної сфери, за умови впровадження посади соціального педагога у вищій школі як логічного продовження загальнодержавної системи соціального виховання в цілому.

Створення інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України є ключовим чинником, що впливає на інтенсивне реформування традиційної вищої школи, уможливаючи доступ до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами. Збільшення фактичної чисельності молоді, у якій констатовано інвалідність, та інтенсивність інтеграції таких осіб в освітній простір вимагають формування інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України. Це дасть змогу забезпечити неперервність навчання, створити можливості для самореалізації молоді з інвалідністю.

Інклюзія створює умови для активізації участі всіх студентів і викладачів. Вона допомагає ЗВО більш повно враховувати різноманітні особливості студентів, обумовлені їхнім походженням, умовами проживання, інтересами, досвідом, знаннями і навичками. Інклюзивний розвиток відбувається тоді, коли викладачі і студенти в своїх діях керуються інклюзивними цінностями та поєднують споріднені ініціативи. Водночас, ефективність їхніх ініціатив знижуватиметься, якщо ЗВО не демонструє готовності ввести інклюзивні цінності до свого більш формалізованого плану розвитку. Індекс можна інтегрувати до процесу створення такого плану. Для цього потрібно організувати всебічний аналіз діяльності ЗВО та її відносин зі своїми спільнотами та середовищем. Такий метод сам по собі сприяє інклюзивному розвитку ЗВО, він ґрунтується на тому, що вже відоме, та спонукає до подальшого вивчення ситуації.

На нашу думку, інклюзивний розвиток передбачає процес порівняння існуючої практики ЗВО з тими кроками, щоб навчальний заклад став інклюзивним. Індекс інклюзії забезпечує структурований огляд існуючої практики вищого закладу вищої освіти з максимальною участю всіх. Такий процес самооцінки сам по собі стає частиною інклюзивного розвитку.

У цьому аспекті ЗВО може керуватися «Індексом інклюзії», основною метою якого є покращення навчальних досягнень 100% студентів шляхом використання інклюзивної практики. Це відбувається через процес самооцінювання трьох основних аспектів:

- Культури навчального закладу.
- Освітньої політики на рівні навчального закладу.
- Практики впровадження інклюзивних підходів.

Освітня політика на рівні навчального закладу регламентує його діяльність, практика включає в себе навчання, викладання, розробку та використання ресурсів, а організаційна культура відображає ставлення, цінності та переконання [1].

Отже, визначені три основні аспекти і створюють безбар'єрне освітнє середовище.

Висновки. Стратегія розвитку інклюзії навчального закладу шляхом створення безбар'єрного середовища - це не просто сума якихось пропозицій зі здійснення в навчальному закладі додаткових дій та ініціатив по відношенню до студентів з інвалідністю, у ній розкриваються способи позитивної зміни навчального закладу відповідно до інклюзивних цінностей. Ці позитивні зміни не є тільки альтернативою підвищення успішності студентів, вони повинні сприяти створенню справжніх відносин співробітництва в середовищі студентів і викладачі ЗВО. Прийняття й дотримання сформульованих у стратегії розвитку інклюзії цінностей і принципів інклюзії дозволять домогтися сталого покращення розвитку у закладі вищої освіти підходів, характерних для інклюзивної освіти.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти <http://www.mon.gov.ua/gr/obg/>.
2. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково- методичний збірник. К. Контекст, 2000. 336 с.
3. Фудорова О. М. Інтеграція осіб з обмеженими можливостями в соціум через механізми університетської освіти. <http://dspace.univer.kharcov.ua/bitstream/123456789/4795/2/Fudorova.pdf>

Кирпань Е. В.,

студентка 2 курсу скороченого терміну навчання, гр. 0026-стн
Сумський Державний Педагогічний Університет ім. А. С. Макаренка
(м. Суми, Україна)

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ДОПОМОГ ЛЮДЯМ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ

Однією з особливостей розвитку соціальної роботи в Україні в сучасних умовах є активне вивчення та впровадження соціальної допомоги. З багаторічної практики зарубіжної теорії соціальної роботи наші науковці та спеціалісти соціальної сфери запозичили поняття «клієнт», яке в останнє десятиріччя стало широковживаним терміном у вітчизняній соціальній роботі. Активними користувачами послуг в соціальній сфері є люди похилого віку, які в силу своїх соціальних особливостей потребують допомоги держави.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2] не дає визначення поняттю «пенсійний вік». Тобто, пенсійний вік можна визначити як вік людини, з настанням якого особа може, за загальним правилом, звернутися за призначенням пенсії.

На разі в Україні, в сучасних умовах життя, люди пенсійного віку зіштовхуються з багатьма проблемами, а саме: побутовими, матеріальними, економічними та психологічними, які ставлять їхнє життя на рівень виживання. На жаль, коефіцієнт людей похилого віку зростає. Згідно даних офіційної статистики уже кожний п'ятий житель досяг 60-річного віку. Число людей 65 років і старших, що у 1994 році становило 14 %, у 2025 році збільшиться до 21 % [6]. Рівень постаріння сільського населення в Україні вищий, ніж міського: частка населення після працездатного віку на початок 2013 р. у селах становила 23,2%, в містах – 20,6% [4]. Станом на 1 січня 2021 року в Україні налічувалося 11,1 мільйона пенсіонерів, із яких 2,7 млн. – працюючі. Негативною тенденцією у суспільстві залишається дискримінація людей за віком, тобто неприйняття молодим і сильним поколінням старих і слабких. Пенсіонери, переважно, є соціально-незахищеними та часто перебувають за межею бідності.

Зазначимо, що зміна соціального статусу – вихід на пенсію, насамперед, негативно позначається на моральному та матеріальному становищі людини, негативно впливає на психічний стан. Стверджуємо, що за таких умов знижується опірність до захворювань і адаптація до змін навколишнього середовища. З переходом у категорію пенсіонерів у людей часто змінюються ціннісні орієнтири, такі як сенс життя та ціннісна ієрархія самооцінки [3, с. 288].

Окреслення проблем людей пенсійного віку вказує на необхідність допомоги даній категорії населення. Через це, постає необхідність вдосконалення діяльності у сфері соціальної допомоги людям пенсійного віку, розробляти нові форми, принципи та методи роботи з даною категорією.

На сьогодні головною умовою виходу на пенсію за віком є досягнення пенсійного віку та необхідний страховий стаж. Саме це є умовою виплати людині соціальної допомоги. В Україні функціонують різні центри, установи та портали, які займаються роботою з людьми пенсійного віку та надають відповідні соціальні послуги. Серед них: пенсійний фонд, територіальні центри соціального обслуговування та інші соціально орієнтовані установи.